

амалга оширилади. Бундай ҳамкорликдаги фаолият натижасида ўқувчилар ўзларининг билимлари, гоёлари билан ўртоқлашадилар. Бу шуни англадики, эришилган фикрий ҳамжиҳатлик янгидан-янги гоёларни ўртага ташлаш имконини беради.

Баҳс-мунозара жараёнида ўзаро фикр алмашиниш фаолияти асосан ўқувчилар томонидан амалга оширилади. Шунинг учун ҳам ўқувчилар мунозара жараёнида ўз синфдошлари ёки гуруҳдошларини диққат билан тинглашлари, уларнинг фикрлари ва чиқарган ҳукмларини ҳурмат қилишлари, ўз нуқтаи назарларини аниқ ифодалашлари муҳим педагогик аҳамиятга эга [3:54]. Ахборотларни қайта ишлаш ўқувчилардан муаммони батафсил муҳокама қилиш, ўзаро қарама-қаршилик ва ҳайрихоҳликка асосланган далилларни танлаш ҳамда таснифлашни талаб қилади.

Баҳс-мунозарани самарали ташкил этишда ўқувчиларнинг ҳулқ-атворлари муҳим аҳамиятга эга. Бу эса муаммони ҳал қилишда ўқувчиларнинг алоҳида қизиқиш ва ҳис-ҳаёжон билан ёндашишларини талаб қилади. Ўқувчилар ўз нуқтаи назарларини эҳтиёткорлик билан, мазмунли, бир маромда баён этишлари муҳимдир.

Баҳс-мунозара жараёнида ўқувчининг шахсий фикри етакчи ўрин эгаллайди. Унда ҳар бир ўқувчининг шахсияти ва таянадиган кадриятлари ўз ифодасини топади. Чунки ўқувчининг фикрларида унинг нуқтаи назари, ҳаётий қарашлари акс этади. Ўқувчининг фикр-мулоҳазалари билан ҳисоблашиш, уни ҳурмат қилиш таълим жараёнига инсонпарварона ёндашувнинг асосий белгисидир [2:57].

Баҳс-мунозара жараёнида ўқувчининг ҳулқ-атвори ва маънавий қиёфаси муҳим ўрин эгаллайди. Ўқувчилар ўзларининг шахсий тажрибалари, нуқтаи назарларига таянган ҳолда жамият аъзоларининг тажрибалари, қарашларини таҳлил қиладилар ва қўйилган муаммога ечим излайдилар. Улар ўзларининг шахсий қарашлари доирасида бир қатор ахлоқий меъёрларга асосланадилар. Ўқувчининг шахсий тажрибаси унинг фаолияти ва нуқтаи назарларида намоён бўлади. Ўқувчининг ҳар қандай фаолияти унинг шахсияти билан боғлиқ ҳолда амалга ошади. Баҳс-мунозара жараёнида далилларнинг ҳаққонийлигини таъминлаш ниҳоятда зарурдир. Бу далилларга ўқувчилар тўғридан-тўғри ёки билвосита

алоқадор бўладилар. Агар мунозара жараёни ҳаётий, ҳаққоний далилларга бой бўлса, у ўқувчиларнинг тараққиёти, мустақиллигини таъминлай олади. Ўқувчиларнинг ҳамжиҳатлиги ва ҳамкорлигини таъминлашда ўз фикри учун кураша олиш, нуқтаи назарларини қатъийлик билан илгари суриш алоҳида ўрин эгаллайди. Бунинг учун ўқувчиларнинг тўплаган маънавий кадриятларини бир-бирларига узатишлари, одатларнинг шаклланиши, ҳаётий меъёрлар, урф-одатлар, ҳулқ-атвор кўринишлари, шахс ва ўқувчилар жамоасининг истиқболга йўналтирилган хатти-ҳаракатлари муҳим аҳамиятга эга.

Баҳс-мунозара жараёнида ўқувчилар ўз ҳаётий мақсадларини белгилаш, маънавий меъёрлар ва ҳулқ-атвор қоидаларини ўзлаштириш, кадриятли йўналишларни белгилаб олиш имкониятига эга бўладилар [4:102].

Баҳс-мунозара жараёнида ўқувчилар ўз изланишларининг ҳаққонийлиги, одилона амалга оширилиши, фаолиятлари ва хатти-ҳаракатларининг тўғри йўналтирилишини таъминлашлари керак. Шундагина уларда ўз фикрлари ва ривожланиш даражаларини ташқаридан туриб кузатиш ва баҳолаш кўникмаси ҳосил бўлади.

Баҳс-мунозара жараёнида фикрлар барқарорлигини таъминлаш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бунда ўқувчининг танлов имкониятларини ривожлантириш ҳам ниҳоятда зарурдир. Ўқувчи шахсининг фаоллиги унинг танлов имкониятига эгаллиги билан бевосита боғлиқдир.

Фикрларнинг барқарорлиги ўқувчининг ижтимоий фаоллиги, ҳулқ-атворининг шаклланиши ҳамда шахсий тараққиётини таъминлайди. Барқарорлик ўқувчининг майллари билан ҳам боғлиқдир. У ўқувчининг ўз олдига қўйган мақсадларидан келиб чиқади. Чунки мақсад майлнинг муҳим таркибий қисмидир. У фақатгина фаолиятнинг натижаси эмас, балки шахс нимага интилаётганлигини белгиловчи ҳодиса ҳамдир.

Шундай қилиб, баҳс-мунозара инсон ҳаётининг барча соҳаларида мавжуд бўлиб, у шахснинг ижтимоий-маънавий фаолиятида муҳим ўрин эгаллайди. Шунинг учун ҳам баҳс-мунозара ўқувчининг мукамал, яхлит шахс сифатида ривожланишини таъминлайди.

Адабиётлар

1. Бахтин М.М. К философии поступка. // Философия и социология науки и техники: Ежегодник. 1984 – 1985. –М.: 1986. –С. 82-160.
2. Колесникова И. А. Педагогический диалог. //Педагогическая реальность в зеркале междисциплинарной рефлексии. – СПб, 1999. –С. 219 – 228.
3. Рябева С.Л. Диалог за партой. -М.: «Просвещение», 1989. –С. 96.
4. Сафарова Р.Г., Юсупова Ф.И. ва бошқ. Ўқувчиларда ўзаро дўстона муносабатларга асосланиб ҳамкорликда фаолият кўрсатиш кўникмаларини шакллантириш стратегияси. Монография. – Т.: “Fan va texnologiya”, 2014. 12-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада баҳс-мунозара вазиятларини ташкил этишнинг педагогик хусусиятлари, бу жараёнда ўқитувчининг тутган ўрнининг аҳамияти очиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о педагогических особенностях организации дискуссии-спора и определяется место и роль преподавателя в этом процессе.

SUMMARY

The article is devoted to the issues of pedagogical peculiarities of organizing discussions and debates and the role of the teacher in this process.

ЎСМИРЛАР ОРАСИДА ҲУҚУҚБУЗАРЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

Е.К.Алламбергенов – ассистент ўқитувчи

Ажсиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: ўсмир, ҳуқуқбузарлик, тарбияси оғир болалар, ҳуқуқий тарбия, ҳуқуқий таълим, ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш механизмлари.

Ключевые слова: подросток, правонарушение, трудновоспитуемые дети, правовое воспитание, правовое образование, предотвращение правонарушений, государственная политика для молодежи, механизмы предотвращения правонарушений.

Key words: teenager, violation of law, difficult children, law upbringing, law education, prevention of law violation, state youth policy, mechanisms of prevention of law violation.

Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий умумбашарий кадриятларни ўзлаштириш орқали сиёсатида миллий ўзлиқни англаш, миллий ва шахс билан жамият ўртасида уйғунликни вужудга

келтириш муҳим аҳамият касб этади. Бу борада мамлакатимизда ёшлар, ўқувчилар салоҳияти, истеъодларини, ички имкониятлари, ўзига хос индивидуал-психологик хусусиятларини тадқиқ этиш учун барча имкониятлар мавжуд. Ёш авлоднинг шахс ва субъект сифатида шаклланиши, ақлий ривожланиши, тарбияланганлик даражаси жамият томонидан белгиланган одоб-ахлоқ, ҳуққ нормаларига мос бўлиши уларнинг комил инсон бўлиб етишишларига замин яратади, узлуксиз таълим-тарбия тизими самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси ўз мустақиллигини қўлга киритиши ёшларга оид давлат сиёсати масалаларини демократик тамойиллар асосида қайта англашни, мазкур сиёсат мезонларини фуқаролик жамияти талабларига мувофиқ тарзда кўриб чиқишни тақозо этилди. Мамлакат ривожини учун янги иқтисодий-ижтимоий асослар, давлатчилик тараққиёти бўйича демократик кадрларнинг белгиланиши билан, яъни мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ ёшларга оид давлат сиёсатининг замонавий талабларини ўзида акс эттирган ривожланиш стратегияси, мақсад йўналишлари аниқлаб олинди, ёшларга оид қонунлар қабул қилинди.

Жамият тараққиётининг барча давларида ҳам ривожланишнинг моҳияти, унинг суръати инсонларнинг маънавий камолоти даражасига боғлиқ бўлган. Ёш авлодни ҳар томонлама камол топтириш учун таълим-тарбиянинг барча соҳаларида, уларнинг омиллари ва воситаларини ишга солишни тақозо этмоқда. Шу юзасидан ЎзР Президентининг “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги 2017 йил 5 июлдаги ПФ-5106-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 27 мартдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 5153-сонли қарори ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 14.03.2017 йилдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сон қарорлари, шунингдек, Халқ таълими вазирлиги томонидан 24.05.2017 йилдаги “Ҳуқуқбузарлик профилактикасининг самарадорлигини баҳолаш мезонларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 173-сонли буйруғи тасдиқланган. Ушбу фармон ва қарорларни амалга оширишда 2017 йилнинг 1 майида тасдиқланган “Халқ таълими вазирлигининг вояга етмаган ёшлар орасида Вояга етмаганлар ишлари бўйича республика идоралараро комиссиясининг 2017 йилга мўлжалланган иш режасида белгиланган вазифалар ижроси юзасидан Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги вояга етмаганлар ишлари бўйича мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2017 йилга мўлжалланган 01-62 - сонли иш режаси ҳамда 2017 йилнинг 1 майида тасдиқланган “Халқ таълими вазирлигининг вояга етмаган ёшлар орасида 2017 йилда ўз жонига қасд қилиш ҳолатларининг олдини олишга қаратилган 01-62 - сонли чора тадбирлар режаси ишлаб чиқилган.

Мамлакатимизда ўсмирлар орасида ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш механизмларини яратиш ва уларни ҳаётда қўллаш, бу соҳадаги ишларни такомиллаштириш муҳим ва зарурий бўлиб, унинг долзарблиги қуйидагилар билан белгиланади:

-биринчидан, мамлакатимиз ўз мустақиллигини қўлга киритиши билан буюк маънавиятимизни

тиклаш, соғлом турмуш тарзини барча фуқароларга, энг аввало, ёшларга сингдириш давлатимиз сиёсатида устувор йўналиш қилиб белгиланиши, ижтимоий ҳаётимизнинг барча соҳаларида тарбияланаётган ёшларда юксак маънавий маданият, ахлоқ ва маърифат фазилатларини шакллантириш ва сингдириш муаммоларининг ечимини давр тақозо этиши;

-иккинчидан, давлатимизнинг энг муҳим вазифаларидан бири- маънавий жиҳатдан баркамол, жисмоний ва руҳий жиҳатдан соғлом, Ватан сарҳадларини ҳимоя қилиш учун жисмонан чиниккан, фидойи инсонни тарбиялаш, таълим тизимини такомиллаштириш, миллий истиқлол ғояси асосида маънавий ва руҳий жиҳатдан янги авлодни вояга етказишга ижтимоий зарурат туғилиши;

-учинчидан, миллий маънавиятимизни тиклаш борасида олиб борилган, давом этаётган ишлар, халқ таълимининг тубдан ислоҳ қилинаётгани жамиятимизда ҳар томонлама баркамол, соғлом авлод тарбиясига кенг эътибор қаратилиши тенденциясининг кучайиши;

-тўртинчидан, универсал технологиялар билан боғлиқ глобаллашув жараёнида инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишга зарурат туғилиши;

-бешинчидан, жамият томонидан белгиланган ҳуқуқ нормаларига риоя қилиш ҳамда унинг натижаси жамият манфаатлари билан боғлиқлиги, ёшларни ижтимоий муносабатлар томон йўллаши, ижтимоий тажриба орттириш учун инсондаги табиий имкониятларни рўёбга чиқариши;

-олтинчидан, ўсмирлар орасида ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш ва улар билан ишлашда профилактика механизмларини яратиш заруратининг ошиши;

-еттинчидан, педагогик (таълим, тарбия) жараёнида ўсмирлар фаолиятини бошқариш, уларни баркамол шахс қилиб тарбиялаш тенденциясининг кучайиши. Демак, буларнинг барчаси ҳозирги замоннинг долзарб муаммоларидан бири бўлиши – бола ҳуқуқлари ва эркинликларининг ҳар томонлама таъминланиши ва ҳимояланишини қонунлар асосида бажарилишини таъминлаш билан уйғун ҳолатда олиб борилишига замин яратади.

“Она ва бола соғлом бўлса, оила бахтли, оила бахтли бўлса, жамият мустаҳкам бўлади” [1:49],- деган ҳаётбахш қадрият ва олижаноб ғоя жамиятда чуқурроқ англаб етилишига ва қарор топишига мамлакатимизда замин яратилган бўлишига қарамадан, афсуски, жамиятимизда тарбияси оғир ўсмирлар ва ўспиринлар билан боғлиқ муаммолар ҳам мавжуд. Бу муаммолар ёшларнинг ўқиш жараёнида ва ҳуқуқда намоён бўлади. Тарбияси оғир “болалар - жамият томонидан ўрнатилган нормаларга зид равишда хатти-ҳаракат қилишади. Улар беқарор ахлоқли, иродаси бўш, педагогик таъсирга доим қаршилик кўрсатиб келувчи ёшлардир. Мактаб миқёсида улар кўп учрамайди (бир синфда бир ёки иккитадан, айримларида умуман йўқ). Аммо улар синф, мактаб ҳаётига, унинг ахлоқий муҳитига жиддий таъсир кўрсатади. Тарбияси оғир болалар ўқувчиларнинг кам қисмини ташкил этса ҳам, улар ўқув – тарбиявий ишларда барқарорликка жиддий тўсиқ бўлади. Улар мактабда ва ундан ташқарида (оилада, кўчада, дам олиш жойларида ва бошқа) тартибсизликни вужудга келтирувчи-лар ҳисобланади. Шунинг учун ҳам тарбияси оғир болалар мактабда ҳам, ундан ташқарида ҳам педагогик жамоа ва кенг жамоатчилик эътиборида туради.

Шу сабабли бугунги кунда тарбияси оғир ўсмирлар билан ишлашни жонлантириш, ўсмирлар

орасида ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш масалаларига эътиборни кучайтириш, педагогик ва психологик коррекция методларига мурожаат этишни талаб этади.

Вояга етмаганларнинг шахс ва субъект сифатида шаклланиши, ақлий ривожланиши, тарбияланганлик даражасининг ўсиши, жамият томонидан белгиланган одоб-ахлоқ, ҳуқуқ нормаларига мослиги уларнинг келажақда жамиятнинг тенг ҳуқуқли фуқароси сифатида фаолият юритишига замин яратади.

Тарбияси оғир ўсмирлар билан коррекция жараёнида ёшларнинг маънавий-маърифий соҳаларда олдиндан йўл қўйилган нуқсонларни бартараф этишга имкон туғилади.

1989 йил 20 ноябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 44/25-сонли резолюцияси билан қабул қилинган ва 1990 йил 2 сентябрдан кучга кирган “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенциянинг 1-моддасига кўра, “18 ёшга тўлмаган ҳар бир инсон насл-насаби, болага нисбатан қўлланиладиган қонун бўйича, агар у эртароқ балоғатга етмаган бўлса, бола ҳисобланади”.

Болалар алоҳида ғамхўрлик ва ёрдам ҳуқуқига эгадирлар. Жамиятнинг асосий ташкилоти ҳисобланмиш оила ва атроф-муҳит унинг барча аъзолари, айниқса, болалар ўсиб улғайишлари ва фаровонликка эга бўлишлари, соғлом ва ҳар томонлама уйғунлашган ҳолда камолотга етиши учун у оила ғамхўрлигида, бахт, меҳр-муҳаббат ва онгли тушуниш вазиятида ўсиши, жамиятда мустақил ҳаётга тўла тайёрланиш, айниқса, тинчлик, қадр-қиммат, сабр-тоқат, ҳуқуқ ва эркинликлар, тенглик ва бирдамлик руҳида тарбияланиши лозим. Ҳар бир бола учун кўзда тутилган барча ҳуқуқларни, ҳеч қандай камчилакларсиз, ирки, тана ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ёки бошқа эътиқодлари, миллий-этник ёки ижтимоий келиб чиқиши, боланинг соғлиги ва туғилиши, унинг онаси ёки қонуний васийси ёки бошқа бирон-бир ҳолатлардан қатъий назар, ҳурмат қилиниши ва ҳуқуқлари таъминланиши керак. Буларнинг амалда бажарилиши учун ижтимоий масалалар билан шуғулланувчи давлат ва хусусий муассасалар, судлар, маъмурий ёки қонун чиқарувчи органлар томонидан боланинг ҳуқуқлари ва манфаатлари яхшироқ таъминланишига эътибор беришимиз лозим.

“Болалар содир этганлиги учун жиноий жавобгарликка тортиш мумкин бўлган жиноят турлари ва суд, ҳуқуқбузар болалар учун мўлжалланган муассасалар томонидан болаларга қилинадиган муомала усуллари ва ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш йўллари каби мавзулар қамраб олинadиган кенг тушунчадир” [2:163].

Бола ҳуқуқларига оид миллий қонунчилик деганда, авваламбор, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 64-, 65- моддаларига эътибор қаратиш лозимдир. Жумладан, 64-моддада, “Ота-оналар ўз фарзандларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбурдирлар. Давлат ва жамият етим болаларни ота-оналарининг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқиш, тарбиялаш ва ўқитишни таъминлайди, болаларга бағишланган хайрия фаолиятларини рағбатлантиради” деб кўрсатиб ўтилган. 65-моддада эса “Фарзандлар ота-оналарнинг насл-насабидан ва фуқаролик ҳолатидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар. Оналик ва болалик давлат томонидан

муҳофаза қилинади” деб белгилаб қўйилган. Конституцияда кўрсатилган оналик ва болаликни муҳофаза қилиш масаласи Ўзбекистон Республикасининг бир қатор қонунлари билан тартибга солинади. Шунингдек, 1994 йил 16 июндаги “Болали оилаларга давлат ижтимоий ёрдам тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги ва 1994 йил 23 августдаги “Қам таъминланган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида”ги ва бошқа фармонларга биноан мамлакатимизда болаликни муҳофаза қилиш, болаларнинг жисмоний, ахлоқий ва маънавий камол топиш учун қулай шарт-шароит яратиш билан боғлиқ чора-тадбирларни амалга оширишга ҳам алоҳида эътибор берилмоқда.

Болаларнинг тўла соғлом ривожланиши учун, биринчи ўринда, ёш болали аёлларнинг ҳуқуқлари ҳам таъминланган. Жумладан, меҳнат қонунчилигига кўра, ҳомиладор аёлларни, боласи уч ёшга етмаган аёлларни тунги ишларга жалб қилишга, иш вақтидан ташқари ишлашга, дам олиш кунларида ишлатишга ва хизмат сафарларига юборишга йўл қўйилмайди. Ҳомиладор аёлларни енгилроқ ишга кўчириш, бу имтиёз ҳомиладор аёлнинг ва кутилаётган гўдакнинг саломатлигини ҳимоя қилишга қаратилган. Бундан ташқари, онасиз қолган болаларни тарбияловчи шахсларга имтиёзлар ва қафолатлар берилиши, уларнинг соғлом бўлиб ўсиши, тарбияланишида яхши шароитда яшашининг қафолатидир.

Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонунида эса, аёллар меҳнат шароитидаги алоҳида имтиёз ва қафолатлар, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Соғлиқни сақлаш тўғрисида”ги Қонунининг V бўлими “Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш” деб номланиб, унда оналикни рағбатлантириш, оналар ва болалар соғлигини сақлаш қафолатлари, ҳомиладор аёлларга ва янги туғилган чақалоқларга тиббий ёрдам кўрсатишни таъминлаш, болалар ва ўсмирлар соғлигини мустаҳкамлаш ва сақлаш тўғрисидаги ғамхўрлик, бола боқишида фуқароларга давлат ёрдами, бола касал бўлиб қолганида оналарга бериладиган имтиёзлар (61-модда), ўсмирларнинг меҳнат ва ишлаб чиқариш таълимини ҳамда меҳнат шароитларини назорат қилиш (62-модда), ўсмирларни мажбурий равишда тиббий кўрикдан ўтказиш (63-модда) каби масалалар ўз ифодасини топган.

Афсуски, жамиятимизда тарбияси оғир ўсмирлар ва ўспиринлар билан боғлиқ муаммолар ҳам мавжуд. Бу муаммолар ёшларнинг ўқиш жараёнида ва ҳулқида намоён бўлади. Тарбияси оғир болалар - жамият томонидан ўрнатилган нормаларга зид равишда хатти-ҳаракат қилишади. Улар беқарор ахлоқли, иродаси бўш, педагогик таъсирга доим қаршилиқ кўрсатиб келувчи ёшлардир. Мактаб миқёсида улар кўп учрамайди (бир синфда бир ёки иккитадан, айримларида умуман йўқ). Аммо улар синф, мактаб ҳаётига, унинг ахлоқий муҳитига жиддий таъсир кўрсатади. Тарбияси оғир болалар ўқувчиларнинг кам қисmini ташкил этса ҳам, улар ўқув – тарбиявий ишларда барқарорликка жиддий тусиқ бўлади. Улар мактабда ва ундан ташқарида (оилада, кўчада, дам олиш жойларида ва бошқа) тартибсизликни вужудга келтирувчилар ҳисобланади. Шунинг учун ҳам тарбияси оғир болалар мактабда ҳам, ундан ташқарида ҳам ўқитувчи ва барча жамоат эътиборида туради.

Адабиётлар

1. Каримов И. Юксак маънавият- енгилмас куч. – Тошкент: “Маънавият”, 2008. 49-б.
2. Болаларни ҳимоя қилиш. Парламент аъзолари учун қўлланма. – Т.: ЮНИСЕФ, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази, 2006. 163-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада ҳуқуқий таълим ва тарбияда давлат сиёсати даражасига кўтарилган энг аҳамиятли масалалардан бири – ёш ўсмирларда ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш, низомга ҳурмат ва унга бўйсиниш қўннималарини шакллантириш орқали қонун устуворлигини таъминлаш масаласига эътибор қаратилган. Муаллиф мақолада ёш ўсмирларда ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш

масаласи – фақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш маҳкамаларига тегишли юридик муаммо эмас, балки таълим-тарбия соҳаси ходимлари олдида ечимини қутаётган педагогик муаммо эканлигини ишончли далиллай олган. Ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш механизмлари ва уни турмушга тақдим этиш масалалари бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдирган.

РЕЗЮМЕ

В статье правовое воспитание рассматривается как приоритетное направление в государственной политике в области образования. Особенно в воспитании подрастающего поколения оно является несомненно важным делом. Предотвращение правонарушений, воспитание в них навыков любви к законам, уважать их, тем самым воспитывать их в духе времени рассматривается как важнейшая проблема. Автор делает вывод, что правовое воспитание является делом не только юридических лиц, но является также общественным делом. Поэтому в статье приводится механизм предотвращения правонарушений и пути борьбы с ними. Такая педагогическая работа должна вестись в каждом коллективе и с каждым подростком.

SUMMARY

The article deals with legal education as one of the priority directions in the state policy of the Republic, it is very important in the education of young generation. An important issue is prevention of law violation, education of love and respect to laws in teenagers their upbringing in the spirit of time. The author comes to conclusion that legal education is the case of not only juridical persons, but a social matter as well. There's the mechanism of prevention of law violation and ways of struggle against them. Such pedagogical work must be done in each group and every teenager.

АКАДЕМИК ЛИЦЕЙЛАРДА МАТЕМАТИК АНАЛИЗ АСОСЛАРИНИ ЎҚИТИШДА УЗВИЙЛИКНИ ТАЪМИНЛОВЧИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИНИНГ САМАРАДОРЛИГИ ҲАҚИДА

И.Х.Алламбергенов – ассистент ўқитувчи

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: математик анализ, академик лицей, узвийлик, мезон, компонент, кўникма, мустақил иш, теорема, шартлар, ностандарт усуллар.

Ключевые слова: математический анализ, академический лицей, преемственность, критерии, компонент, навыки, самостоятельная работа, теорема, условия, нестандартные условия.

Key words: mathematical analysis, academic lyceum, continuity, criteria, component, skills, independent work, theoreme, conditions, non-standard ways.

Математика ўқитиш методикасида таълим босқичлари орасида узвийликни таъминлаш, хусусан аниқ фанлар йўналишидаги академик лицейларда алгебра ва математик анализ асослари фанини ва олий таълимда математик анализ фанини ўқитишда узвийликни таъминлаш долзарб муаммо ҳисобланади.

Алгебра ва анализ асосларини мактаб, коллеж ва олий таълим муассасаларида узвийликда ўқитиш муаммосига М.Э.Насирова, И.В.Антонова, С.Н.Нуриева, М.Е.Ткаченколарнинг тадқиқотлари бағишланган. Бу ишларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, бажарилган тадқиқотларда таклиф этилаётган узвийликни таъминлаш асосан олий таълим муассаси биринчи курс талабаларини мактаб математика курсини такрорлаш, қайта ўқитиш билан боғлиқ. Академик лицейларда ўқувчиларни ўқитиш, яъни ўқувчиларда таълимнинг кейинги босқичини муваффақиятли давом эттириш учун зарур бўлган билим, умумматематик кўникмаларни шакллантириш орқали узвийликни таъминлаш масаласи ўрганилмаган.

Тадқиқотнинг ташхис ва башорат қилиш, ташкилий тайёргарлик босқичларида академик лицей-университет тизимида математик анализ асосларини ўқитишнинг муаммолари аниқланди, узвийликнинг таъминланганлик мезони аниқланди, ўқитиш методикасининг асосий компонентлари ишлаб чиқилди [2,5,9].

Математик анализ асосларини академик лицейларда ўқитишда узвийликни таъминловчи ўқитиш методикасининг самарадорлигининг мезони деби қуйидагилар белгиланди:

- Академик лицейда умумўқув билим, кўникма ва малакалар, айрим илмий-тадқиқий ва педагогик кўникмаларни сифатли эгаллаш (муаммо қўйиш малакаси, муаммони ечиш йўллари излаш ва амалга ошириш, мустақил таҳлил ўтказиш ва бошқа кўникмалар: мустақил ишларни ташкиллаштириш, ахборот манбалари билан ишлаш, белгили моделлар билан ишлаш ва бошқ.).

- Университетларда биринчи семестрдаги аттестация натижалари математик анализ бўйича академик лицей битирувчиларининг кўрсаткичлари ўрта статистик кўрсаткичдан юқори бўлиши.

Педагогик тажриба-синовнинг амалий босқичида Бердақ номидаги ҚДУ қошидаги академик лицейи, Ажинияз номидаги НДПИ қошидаги академик

лицейи, ТТЙМИ қошидаги Миробод академик лицейи, Фарғона давлат университети қошидаги академик лицей 3-курс гуруҳларидан бешта назорат гуруҳи (жами ўқувчилар сони 115) олинди, бунда ўқитиш анъанавий методика бўйича «Алгебра ва математик анализ асослари» дарслиги бўйича олиб борилди. Ва шу академик лицейлардан бешта синов гуруҳи (жами 116 нафар ўқувчи) танлаб олинди.

Синов ва тажриба гуруҳлари ўқувчиларининг умумий билим даражаларини аниқлаш учун 3 типдаги масалалардан ташкил топган назорат иши ўтказилди.

Биринчи типдаги масалалар: математиканинг асосий тушунчаларини билиш ва тушунишни талаб қиладиган, масалан, тўғри ва тескари теоремалар, зарур ва етарли шартлар, стандарт кўринишга эга лекин ностандарт усуллар билан ечиладиган масалалар.

Иккинчи типдаги масалалар, ечишнинг бирнечта йўллари топилгани талаб қилади, яъни нафақат умумўқув балки, янги ечиш йўллари излаш, уни таҳлил қилиш малакалари текширилди.

Учинчи типдаги масалалар теореманинг шарт ва хулосасини ажратиш, исботнинг мантикий тузилмасини кўриш, таҳлил ўтказиш ва бошқ.

Назорат ишининг ҳар бир масаласи беш баллик шкала бўйича баҳоланди. Биринчи ва иккинчи типдаги топшириқларда максимал балл тўғри ечилган масалалар учун қуйилди, бошқа параметрлар ҳисобга олингани йўқ. Учинчи типдаги масалаларда жавоб тўғрилиги ва янги материални фойдаланиши, қисқалик, соддалик, масалани ечиш методининг ностандартлиги ҳисобга олинди. Ҳар бир масалалар типини бўйича гуруҳларда ўзлаштирган ўқувчилар (яъни ҳар бир масаладан 3 баллдан кам олмаган) фойизи ҳисобланди. Дастлабки назорат иши натижалари 1-жадвалда келтирилган.

1-жадвал

Дастлабки назорат иши натижалари (%)

Гуруҳ	I типдаги масалалар	II типдаги масалалар	III типдаги масалалар	Ўқувчиларнинг умумий сони.
Назорат (m_2)	33% (38)	24% (28)	30% (34)	115
Тажриба (n_2)	36% (42)	23% (27)	34% (39)	116
Фишер мезони бўйича ҳисоб натижалари				
$\Phi_{\text{эмп}}$	0,51	0,19	0,66	$\Phi_{0,05}=1,64$
$\Phi_{\text{эмп}} < \Phi_{0,05}$				